

Dávid Krisztina

A sokféleségi tényező szerepe a modern indiai kultúrában és kommunikációban

Kivonat

A földrajzi, a gazdasági és a népességi profilból származó előnyök ellenére a nemzetközi megítélés szerint a független India nehezen érthető, komplex és kaotikus ország, ami hatalmas kihívás a diplomácia és az üzleti élet résztvevői számára. Ennek egyik jelentős oka, hogy az évezredek óta tartó szélsőséges sokféleség a nyugati kultúráktól eltérő kognitív mintázat kifejlődését erősítette a szubkontinensen. Az Indiára jellemző holisztikus ismeretrendszerzés a közösségek olyan jellegű kialakulását támogatta, melyben az egyének közötti kapcsolatok jellemzésére kevésbé alkalmas a nyugaton használt individualizmus–kollektívizmus fogalompár. Az Indiában megfigyelhető gondolkodásmód és az indiaiak egymáshoz való viszonyulása a nyugatitól eltérő kommunikációs szabályokat alakított ki.

Kulcsszavak: relacionalizmus, holisztikus gondolkodás, kontextus, indirekt kommunikáció, interkulturális kommunikáció

The role of the „diversity factor” in modern Indian culture and communication

Abstract

Despite the advantages of geography, economy, and demographic profile, the international opinion is that independent India is a complex and chaotic country that poses difficult challenges for international diplomats and business personnel. One of the reasons is the thousand years of extreme diversity that has developed the subcontinent’s cognition differently from that of the Western cultures. India’s holistic mental approach resulted in a different mode of association in society, which defines the relationship between individuals differently from the individualism–collectivism continuum. The different types of association and cognition in Western cultures and India resulted in different communicational patterns.

Keywords: relationalism, holistic cognition, context, indirect communication, intercultural communication

1947 óta India világgazdasági pozíciója hatalmasat változott.¹ A gyarmatosítás előtti években a világgazdasági részesedése megközelítőleg 27% volt, amely 1947-re mindössze 3%-ra csökkent.² A függetlenség kivívása után dinamikus növekedésnek indult, s ez napjainkig tart. A Nemzetközi Valutaalap (International Monetary Fund, IMF) 2025-ös listája szerint, amely az országokat a nominális GDP-jük alapján rangsorolja, India az elmúlt egy évtized (2014–2025) alatt a tizenegyedik helyről Japánnal megosztva a negyedik helyre ugrott, ami az összes gazdasági nagyhatalom fejlődési mutatóit meghaladja.³ India az előrejelzések alapján 2050-re a világ GDP-jéből való 15%-os részesedésével Kína után a második legnagyobb gazdasági nagyhatalommá fog válni.⁴ Ahhoz viszont, hogy a következő három évtizedben e kontinensnyi ország a benne rejlő lehetőségek szerint fejlődjön tovább, elengedhetetlen, hogy az adottságait megfelelően használja és kezelje, melyek közül az egyik gyakran vitatott tényező a diverzitás faktor és az általa irányított interkulturális sajátosságok.

A diverzitás gazdasági fejlődésre gyakorolt hatása a mai napig tisztázatlan, ugyanis a jelenség kulturális vonatkozásait és működési mechanizmusát még nem teljesen tártá fel a kutatás.⁵ „Kétélű fegyver”⁶ ez, amely egyéb tényezők hatására a fejlődés mozgatórugója, de akár hátráltatója is lehet.

A függetlenség kivívása óta tartó dinamikus fejlődés fenntartásában és India gazdasági nagyhatalmi pozíciójának legitimálásában alapvető fontosságú a kapcsolatok fejlesztése és kiegyensúlyozása. India azonban a külföldi megítélés szerint nehezen értelmezhető ország. 2022-ben a Commisceo Global, az egyik legrégebbi brit, interkulturális oktatással foglalkozó tanácsadó cég Indiát a vizsgált 50 országból a 45. helyre rangsorolta a „The Business Culture Complexity Index” alapján,⁷ vagyis az országot kulturálisan nehezen átláthatónak és a nyugati közegből jövő emberek számára kihívásokkal telinek jellemezte. Ennek okát gyakran az ország szélsőséges diverzitásában látják, amely megjelenik a földrajzi, klimatikus, etnikai, nyelvi, vallási, gazdasági és egyéb adottságokban. Amikor sokszínűségről beszélünk, gyakran csak ezeket a fizikailag tapasztalható sajátosságokat emeljük ki, interkulturális szempontból azonban sokkal

---

¹ Jelen tanulmány a Hopp Ferenc Ázsiai Művészeti Múzeum és a Magyar–Indiai Baráti Társaság szervezésében, az Indiai Nagykövetség támogatásával az *Ázádi Ká Amrit Mahótszav (Āzādī Kā Amṛt Mahotsav)* programsorozat részeként megszervezett *India 75. „India szabadságot akar”* című konferencián (Budapest, Szépművészeti Múzeum, 2023. január 27.) elhangzott előadás írott változata.

² Maddison, *The World Economy*, 203.

³ International Monetary Fund Data Mapper – World Economic Outlook Database.

⁴ PricewaterhouseCoopers, *The World in 2050*, 3.

⁵ Shaban–Khan, *Cultural Diversity*, 1–3.

⁶ Milliken–Martins, *Searching for Common Threads*, 403.

⁷ Commisceo Global, *The Business Culture Complexity Index*.

lényegesebb az adott területen huzamosabb ideig fennálló diverzitásnak a kultúra mélyebb rétegeire való hatása.

Az eltérő mértékű és minőségű diverzitás alapvetően különböző gondolkodási mintázatokat, társadalmi berendezkedést és kommunikációs szabályokat alakított ki Indiában és a nyugati kultúrkör⁸ országaiban. A különbségek feltárása segítségünkre lehet az egyes nézőpontok közelítésében és az Indiával való együttműködés megkönnyítésében.

A diverzitás hatása a kognícióra

Richard Nisbett szociokognitív megközelítésében a kultúra egy önfenntartó, önmegerősítő rendszer, amelyet a kogníció, a társas folyamatok és a világnézet folyamatos egymásra hatása alakít.⁹ Ebben a rendszerben a környezeti sajátosságok – azaz a földrajzi és etnikai adottságok, a történelmi események vagy éppen az adott területen megfigyelhető diverzitás – közvetve meghatározzák az egyén pszichés fejlődését, így a kognitív folyamatokat és az azokból következő viselkedési mintázatokat is.

A filozófia, a bölcsészettudományok és egyre inkább a modern pszichológia is elismeri, hogy a keleti és a nyugati kultúrák az évezredek folyamán alapvetően eltérő ismeretszervezési rendszereket tartottak fenn.¹⁰ A különböző típusú kognitív irányultság létét a 20. századi pszichológia empirikus adatokkal is bizonyította. Herman Witkin és társai mezőfüggőségi kísérleteik¹¹ során azt vizsgálták, hogy az egyes tárgyak észlelése során a tesztalanyokat mennyire befolyásolja az adott tárgy környezete. Kiderült, hogy minél több figyelmet fordít valaki az észlelés során a kontextusra, annál magasabb a mezőfüggőségi skálán elért pontszáma. Az elmélet kultúratudományos kutatásokban való használata során bebizonyosodott, hogy az indiaiak jelentősen nagyobb mezőfüggőséggel rendelkeznek, mint a nyugati kultúra képviselői,¹² ami eltérő észlelést és gondolkodási struktúrát feltételez.

A nyugati kultúrákban a kogníció analitikus irányba fejlődött, így alapvetően kategóriákban gondolkodik. Az elsőként Arisztotelész által leírt filozófiai tétel

---

⁸ A „nyugati kultúrkör” alatt az észak- és nyugat-európai, valamint észak-amerikai országokat, továbbá Ausztráliát és Új-Zélandot értem. Ezen országok kultúrája nem egységes, és sok szempontból szórást mutat, de az elmúlt évezredek alatt Indiától és a délkelet-ázsiai kultúráktól alapvetően eltérő gondolkodási rendszereket alakítottak ki, így a nyugati kultúrkörön belüli eltéréseket is figyelembe véve alkalmasak arra, hogy az összehasonlításban a skála másik végén szerepeljenek.

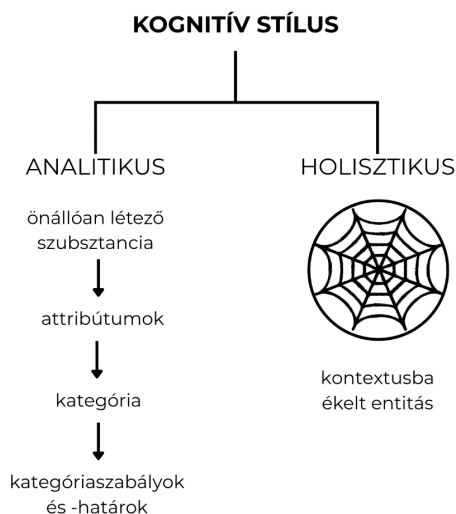
⁹ Nisbett, *The Geography of Thought*, 32–44.

¹⁰ Nisbett, *The Geography of Thought*, xvii.

¹¹ Witkin–Dyk–Fatson–Goodenough–Karp, *Psychological Differentiation*, 24–34.

¹² Parlee–Rajagopal, *Sex Differences on the Embedded-Figures Test*, 1312.

szerint a dolgok nem megváltoztatható, szubsztanciális esszenciával bírnak, amelynek módosításával a dolog más szubsztanciává alakulna. Vannak továbbá járulékos tulajdonságaik, amelyek megváltoztatása nem hat ki a dolog esszenciájára. Az esszenciális attribútumok szolgálnak a mindenkor kategóriaképzés alapjául. Minden kategória saját szabályokkal és kijelölt határokkal rendelkezik. Az eseményeket az alapján lehet értékelni, hogy az egyes dolgok a kategóriaszabályok és -határok szerint viselkednek-e.¹³ Az analitikus kogníció alapját adó észlelés fókuszában így az egyes dolgok és azok tulajdonságai állnak (1. ábra).

1. ábra. Az analitikus és a holisztikus kogníció összehasonlítása (saját szerkesztésű ábra)

Ezzel szemben az indiaiak tapasztalata szerint a világ olyan társadalmi, gazdasági, nyelvi, etnikai stb. diverzitással rendelkezik, amelyben elképzelhetetlen minden változó ismerete, ezáltal nehezen kezelhető a szigorú kategória- és szabályrendszer fenntartása. A földrajzi, a klimatikus és az etnikai sokszínűség következtében az indiai tapasztalás szerint a világ folyamatosan mozgásban van és változik, így a környezet, a kontextus bármikor átalakíthatja a dolgokat. Az indiai gondolkodás szerint A dolog változásának hatására szükségképpen változik B dolog is, tehát azok nem egymástól elszigetelten létező szubsztanciák. Ennek az információrendszerezés holisztikus megközelítését előtérbe helyező kulturális hagyománynak a terméke például a hindu filozófia alaptézise, a *karma*-tan¹⁴ vagy éppen az építészetet szabályozó *vásztusásztra*

¹³ Vö. Arisztotelész, *Kategóriák*; Arisztotelész, *Metafizika* Z.

¹⁴ A szanszkrit *karma* ('cselekvés, tett') a hindu, dzsaina és buddhista filozófiai hagyományok egyik alapfogalma. Az ok-okozati törvényszerűséget jelenti, amely szerint minden tett következ-

(*vāstuśāstra*).¹⁵ Az analitikus gondolkodással ellentétben az észlelés elsődlegesen nem szubsztanciákra, hanem a dolgok közötti kapcsolatokra összpontosít, amelyek komplex módon összefüggő rendszerben léteznek (1. ábra).¹⁶

Az eltérő kogníciót jól szemléltethetjük, ha megvizsgálunk egy olyan egyszerű fogalmat, mint például az ágy, amelyet általánosságban a pihenés funkcióját betöltő bútordarabként határozhatunk meg. Mivel a nyugati gondolkodás középpontjában maga a dolog áll, így a jó ágy jellemzése a tulajdonságaival történik: kényelmes, puha, magas stb. Ezzel szemben az indiai gondolkodás kontextuális, így a funkcionálisan jó ágyat a környezetéhez viszonyítva írja le, például úgy, hogy a fejtámlája déli irányba néz.

A gondolkodásmód és a társadalmi berendezkedés kapcsolata

A filozófia mellett a modern pszichológia empirikus úton is bebizonyította, hogy a nyugati és az ázsiai kulturális közegben egymástól eltérő kognitív stílusokat figyelhetünk meg. Ez alapján feltételezhetjük, hogy az egyes földrajzi területeken megfigyelhető társulási módozatok is alapvetően különböző jelleget mutatnak. Az egyén és a társadalom kapcsolatát befolyásoló kulturális meghatározottságnak a leírására több kísérlet is született a 20. század második felében. Közülük a mai napig a Geert Hofstede által felállított individualizmus–kollektívizmus kontinuum¹⁷ a legtöbbet idézett modell. Alaposabb vizsgálat után viszont úgy tűnik, hogy ez a modell erősen a nyugati kognícióba ágyazott, így a nyugati társulási mintázat fogalmaival operál, és kevésbé alkalmas arra, hogy valódi különbségeket írjon le.¹⁸ Az elmúlt években a kommunikációs kutatások területén felerősödött globalizáció hatására egyre nagyobb az igény egy olyan önálló fogalomrendszernek a kialakítására, amely az ázsiai kultúrák társadalmi orientációját a nyugati nézőponttól független szemléletben írja le.

A nyugati és az ázsiai kultúrák alapvetően eltérő jellegét először Xiaotong Fei kínai szociológus állapította meg.¹⁹ A modellje az eltérő társulási módozatokhoz eltérő kognitív mintázatokat rendel.²⁰ Fei véleménye szerint a nyugati társadalmak kategóriákból épülnek fel, ahol minden egyén egy szervezeti

ményekkel jár, és hatással van a jövőbeli létállapotokra. Vö. Schmidt, *Az ind filozófia*, 29–30, 32–33; Flood, *An Introduction to Hinduism*, 85–86, 102.

¹⁵ Az 'építészet tudománya', mely az épületek, lakóhelyek, városok tervezésének és elrendezésének elveit tartalmazza.

¹⁶ Nisbett–Peng–Choi–Norenzayan, *Culture and Systems of Thought*, 294.

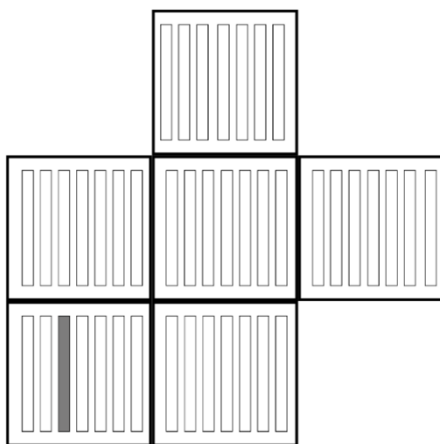
¹⁷ Hofstede, *Culture's Consequences*, 209–278.

¹⁸ Zaharna, *Beyond the Individualism–Collectivism Divide*, 191–192.

¹⁹ Fei, *From the Soil*, 60–70.

²⁰ A pszichológia csupán évekkel később alkotta meg az analitikus és a holisztikus kognitív stílusok elméletét, így Feinél még csupán az egyes stílusok jellegzetességeinek összegyűjtésével találkozunk.

egység (*organizational unit*) tagja. Minden egység jól körülírt határokkal és szabályokkal rendelkezik, amelyek a körülményektől függetlenül pontosan meghatározzák, ki vagy mi tartozik bele az adott egységbe, illetve ki vagy mi nem. A kisebb egységek nagyobb egységeket alkotva építik fel a teljes társadalmat. Az egyes egyének viszonya a szervezeti egységükhöz általában egyforma, amennyiben mégsem, úgy azt előre lefektetett szabályok határozzák meg. A mindenkori érdekérvényesítés alapját az általánosan elfogadott kategóriaszabályok alkotják. Ezt támogatja kívülről a jogrendszer, amely biztosítja, hogy az érdekek és a szükségletek a kategóriáknak megfelelően legyenek képviselve (2. ábra).

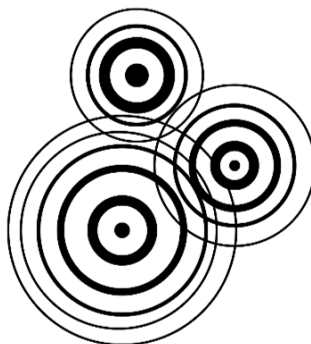

2. ábra. Egységeken alapuló társulási mód (saját szerkesztésű ábra)

Fei az egységeken alapuló társulási móddal (*organizational mode of association*) az Ázsiában megfigyelhető, egyéneken alapuló társulási módot (*differential mode of association*) helyezte szembe, amely sokkal hatékonyabb az olyan diverz közegekben, mint Kína vagy éppen India. Itt a társadalom az egységek helyett az egyes egyénekből kiinduló társas kapcsolatok szöveteként épül fel, ahol a rendszerezés és az érdekérvényesítés alapját a kapcsolatok jelentik. Az egyénhez tartozó társas kapcsolatok rendszere adja az egyén szociális hatóerejét, amelyet Fei az egyénből kiinduló koncentrikus körök rendszerével szemléltet (3. ábra). Ebben a középponthoz való közelség egyenesen arányos a kapcsolat erősségével. Mivel a hangsúly a kapcsolatokon van, ezért nincsenek szorosan szabályozott kategóriahatárok. Az adott egyénhez tartozó és hozzá nem tartozó határvonalak között folyamatos egyezkedés áll fenn. Az érdekérvényesítés nem előre lefektetett kategóriaszabályok szerint, hanem az egyének közötti kapcsolatok fluid hierarchiája szerint alakul. A diverzitás következtében a társadalomban folyamatos verseny folyik az erőforrásokért. Ez azonban nem

statikus, hanem dinamikusan változó hierarchia, melyben a központi pozícióban és a periférián lévők személye az interakcióban résztvevő felek aktuálisan fennálló közösségi hatóereje függvényében folyamatosan változik.

Rhonda Zaharna a társadalmi orientáció ezen fajtáját relacionalizmusnak (*relationalism*) nevezi, amelyben az emberek identitását, viselkedését és kommunikációját alapvetően az interperszonális kapcsolatok hálózatai és a kapcsolatok minősége határozza meg, nem pedig az egyéni autonómia (individualizmus) vagy a csoporthoz való tartozás (kollektívizmus). A relacionalista kultúrákban az egyén önmeghatározása és társas viselkedése a kapcsolatok dinamikáján, a kölcsönös kötődéseken, a hálózatokban elfoglalt helyen és a kapcsolatok ápolásán alapul, ahogyan a Fei által leírt, egyéneken alapuló társulási módozat (*differential mode of association*) esetében is láthatjuk. Mindkét modellre jellemző, hogy a társadalmi egység nem az egyén vagy a csoport, hanem a kapcsolat maga, és a társas működés középpontjában a kapcsolati harmónia, a kölcsönösség és a hálózati egyensúly áll.²¹

3. ábra. Egyéneken alapuló társulási mód (saját szerkesztésű ábra)

Az egységeken alapuló és a relacionalista, vagyis egyéneken alapuló társulási módozatok eltérő jellege jól megfigyelhető a mindenkori társadalom alapegységét jelentő család fogalmában. Tételezzük fel, hogy egy rendezvényre meghívást kap egy nyugati kulturális háttérrel rendelkező egyén és családja! Az egységeken alapuló társulási módban a családnak mint szervezeti egységnek világosan megszabott határai vannak, így pontosan lehet tudni, hogy a meghívottak részéről kik fognak érkezni. Ezzel szemben egy indiai számára a családnak mint kategóriának a határvonalát a kontextus dönti el, így az egyes egyének családhoz való tartozását aktuálisan fennálló tényezők határozzák meg. Így egy meghívás esetén egészen a találkozás időpontjáig nem lehetünk biztosak, hányan és kik fognak érkezni.

---

²¹ Zaharna, Beyond the Individualism–Collectivism Divide, 194–196.

A kommunikációra gyakorolt hatás

Edward T. Hall munkássága²² óta a kultúraközi kommunikációval foglalkozó tudományok leggyakrabban idézett modellje a kontextuselmélet,²³ amely a kultúrákat egy kétpólusú kontinuumon rendszerezi az alapján, hogy az adott kultúra tagjai milyen típusú – közvetlen vagy közvetett – üzeneteket részesítenek előnyben a társas érintkezéseik során. Ez alapján a kultúrák két típusát különböztethetjük meg: az úgynevezett magas kontextusút (*high-context culture*), ahol a kommunikáció inkább közvetett, gyakran burkolt módon történik, illetve az alacsony kontextusút (*low-context culture*), ahol a közlés módja nyíltabb, egyenesebb. Hall modellje az adott kultúrára jellemző társadalmi berendezkedést is az egyes kontextusokhoz köti, amely rendszer sok hasonlóságot mutat a Hofstede-féle, nyugati nézőpontú individualizmus–kollektívizmus modellel.

Az elmúlt évtizedekben Indiát empirikus adatok felmutatása nélkül, pusztán elméleti alapon a magas kontextusú kultúrák közé sorolták.²⁴ Ennek következtében az interkulturális kommunikációs tanulmányok – pusztán a hagyomány elve alapján – az indiaiakat az egyik legindirektebb módon kommunikáló kultúráként tartják számon.²⁵ A modern gyakorlati tapasztalat és a 2000-es évek után végzett kommunikációs kutatások részlegesen ellentmondani látszanak ennek a felfogásnak.²⁶ Az interkulturális konfliktusok jelentős része abból származik, hogy a nyugati háttérrel rendelkező résztvevő számára nem egyértelmű, mi alapján választanak az indiaiak kommunikációs stílust a társas érintkezés során. Ennek az az oka, hogy a nyugati kultúrkör fogalomrendszere nem alkalmas arra, hogy pontosan megragadja a kommunikáció folyamatát irányító indiai relacionalizmust.

Penelope Brown és Stephen Levinson alapfeltevése szerint a nyelv kultúrától függetlenül, minden esetben kettős funkcióval bír: álláspontot közöl, valamint fenntartja vagy újraértelmezi az interakciós felek közötti kapcsolatot.²⁷ A kommunikációs helyzetekben a kettő kombinációja határozza meg a megfelelő kommunikációs stílust. Ahhoz, hogy jobban értsük az indiai kommunikáció sajátosságait, elengedhetetlen a résztvevő felek közötti kapcsolat minőségének újraértelmezése.

---

²² Hall először 1976-ban írta le kontextuselméletét, amelyet az egyik első interkulturális kommunikációs elméletként tartanak számon. Ld. Hall, *Beyond Culture*, 85–128.

²³ Fantini–Smith, *A Survey of Intercultural Communication Courses*, 133; Cardon, *A Critique of Hall's Contexting Model*, 400.

²⁴ Pl. Kersten–Vetschera–Koeszegi, *National Cultural Differences*, 90, 98.

²⁵ Nishimura–Shoji–Tella, *Communication Style and Cultural Features*, 792–793.

²⁶ Nishimura–Shoji–Tella, *Communication Style and Cultural Features*, 793; Kapoor–Hughes–Baldwin–Blue, *The Relationship of Individualism–Collectivism*, 693–696; Lewis, *When Cultures Collide*, 31–32.

²⁷ Brown–Levinson, *Politeness*, 1.

Richard Lewis kutatásai során megfigyelte, hogy az indiaiak az interakcióik során mind a direkt, mind az indirekt kommunikációs stílusokat alkalmazzák.²⁸ Megállapítása szerint az indiaiak a saját közösségükön belül indirekt módon kommunikálnak, a kívülállókkal pedig direkt módon. Amennyiben a közösség és a kívülálló fogalmát a nyugati individualizmus–kollektívizmus kultúradimenzió keretein belül értelmezzük, akkor a megállapítás nem igazolható. Az indiaiak gyakran nagyon indirekt kommunikációs eszközöket választanak a külföldiekkel történő interakciók során, akik rendszerint a közösségen kívül állnak. Ezzel szemben ugyanannak a közösségnek a tagjai között szélsőségesen direkt interakciókat is megfigyelhetünk. Ugyanakkor Lewis eredményei relevánsnak bizonyulnak, ha a közösség és a kívülálló fogalmát a Fei által megalkotott, egyéneken alapuló társulási módozat keretei szerint értelmezzük.

Ez utóbbi, mint fentebb láttuk, a közösséget az egyénből kiinduló kapcsolati hálóként értelmezi. Kívülállónak pedig az számít, aki gyengén vagy nem kapcsolódik ehhez a hálóhoz. Ilyen értelemben Lewis megfigyelései a legtöbb esetben igazolódni látszanak: a kapcsolati hálón belül indirekt, míg a hálón kívül direkt stratégiák használatát látjuk.

A nyugati és az indiai kommunikáció alapvető különbsége az eltérő szituációs, illetve kapcsolati függőségben mutatkozik meg. A nyugati kultúrákban az egyes kapcsolatokat a kategóriák meghatározott keretei szerint értelmezik. Az egyes kategóriáknak előre lefektetett szabályrendszere van, amely szabályozza a csoporthoz tartozást, előírja a csoporttagok közötti lehetséges kapcsolattípust, valamint a szituációs viselkedési és kommunikációs normákat.

Vegyük például munkahelyi közegben az értekezlet szituációját! Az értekezlet mint kategória határokkal és szabályokkal rendelkezik, az ott résztvevő egyének viselkedése ezeknek van alárendelve. Tehát ha az értekezleten a döntéshozatal szempontjából releváns információ hibásan hangzik el, és az a kategória funkcióját (vagyis a döntéshozatalt) akadályozza, akkor a szituációs norma szerint a hibát bármelyik jelenlévő kijavíthatja a direkt kommunikációs stílusnak megfelelően, explicit módon, anélkül, hogy az egyének közötti kapcsolat sérülne. Amennyiben a hiba nyíltan történő kijavítása mégsem kívánatos, úgy azt előre lefektetett keretek szabályozzák, amelyek függetlenek a résztvevő felektől. Tehát az egységeken alapuló társulási módozatban az interakciós lehetőségeket szituációs normák határozzák meg.

Ezzel szemben az egyéneken alapuló társulási módozat legfontosabb jellemzője a rugalmasság, amely lehetetlenné teszi a kommunikációt és viselkedést szabályozó általános érvényű szituációs normák felállítását. Ehelyett a viselkedést és a kommunikációt az interakcióban lévő egyéneknek a társadalmi szövetben elfoglalt helyük, vagyis az egymáshoz viszonyított közösségi hatóerejük alakítja. Az egyén érdekképviselete és érdekérvényesítése a többi egyén-

²⁸ Lewis, *When Cultures Collide*, 31–32.

nel való kapcsolatán múlik. Indiában mind a kommunikáció, mind a viselkedés ennek van alárendelve, tehát a kommunikációs stílus megválasztása erősen a kapcsolati hálóra ágyazott.

Ezt láthatjuk az előzőleg vázolt munkahelyi értekezlet indiai változatában. Amennyiben a döntéshozatal szempontjából releváns adat hibásan hangzik el, a résztvevő felek attitűdje az aktuálisan fennálló kapcsolati mátrixtól függ. A hibás adat helyesbítése, valamint a helyesbítés közvetlenségének mértéke – melyben a legindirektabb mód a hiba kijavításától való tartózkodás – attól függ, hogy ki követte el a hibát, ki a többi jelenlévő, és milyen viszonyrendszer áll fenn az érintettek között. Tehát a kommunikációs stílus megválasztása Indiában független a szituációtól – a résztvevő felek közötti kapcsolatrendszeren múlik.

Vizsgáljunk meg két másik, teljesen hétköznapi szituációt! A nyugati emberek rendkívül nehezen értik meg az indiaiak időkezelési stratégiáit. Az idővel kapcsolatos attitűd és az ehhez kapcsolódó viselkedés mögött is ugyanaz a kognitív mintázat áll, mely az indiaiak kommunikációsstílus-választását irányítja. Az analitikus kogníció az időt is kategóriákba osztja: munkaidő, szabadidő, énidő, családdal töltött idő stb. Mindegyik időkategóriának saját funkciója, jól körülírt határai és szabályai vannak. Az egyén a munkaidejében dolgozik, és ebbe a magánélet nem fér bele. Ugyanígy, ha az embert a szabadidejében telefonon keresik munkaügyben, akkor nyugati környezetben teljesen elfogadható reakció, ha nem veszi fel a telefont, vagy az ügy elintézését későbbre halasztja, hiszen az kívül esik a szabadidő kategóriakeretein. Ezzel szemben az indiaiak számára nincsenek szigorúan elkülönülő időkategóriák. A tevékenységek fontossági sorrendjét a személyes kapcsolatok hálója határozza meg. Az, hogy egy indiai felveszi-e a telefont munkaidő után, és azonnal cselekszik, vagy csak később, teljes mértékben az adott kapcsolati konstellációtól függ. Ugyanazon feladat teljesítésének a határidejét csakis az határozza meg, hogy az aktuális kapcsolati mátrixban hogyan alakulnak az erőviszonyok.

Az indiaiak és a nyugati emberek közötti interkulturális konfliktusok gyakori forrása a rendezvényekre, eseményekre való meghívások visszautasításának módja. Nyugati környezetben a rendezvények – akár családi, akár hivatalos alkalomról van szó – kategóriák, ezért kötött szabályok szerint zajlanak, aminek fontos részét képezi a meghívottak létszámának ismerete. Amennyiben a rendezvényre való meghívásra nem érkezik egyértelmű válasz, az hátráltatja a kategória szabályainak életbe lépését, ezért a meghívottak arra törekcsenek, hogy a lehető legdirektabb módon fejezzék ki a válaszukat, még ha ez azt jelenti is, hogy udvariasan bár, de nyíltan elutasítják a meghívást.

Ezzel szemben az indiaiak által megválasztott stílus visszautasítás esetén a közvetlenség-közvettség széles skáláján mozoghat az adott kapcsolati háló sajátosságainak megfelelően. Attól függően, hogy ki a meghívó, és ki a meghívott, illetve milyen pozíciót töltenek be a kapcsolati hálóban, egy udvarias visszautasítás akár így is hangozhat: „Köszönöm a meghívást! Nagyon meg-

tisztel. Az önök minden rendezvénye remekül szokott sikerülni. Mindenképpen megpróbálok eljönni.” A visszautasítás módozatai közül ez a legindirektebb, amennyiben az információt a pozitív válasz hiánya hordozza. Eltérő kapcsolati konstelláció esetén a visszautasítás ekképpen hangozhat: „Köszönöm a meghívást! Nagyon szeretnék elmenni, de igazság szerint aznapra már elígérkeztem egy másik rendezvényre. Meglátom, hogy el tudnék-e menni az önökére is.” Vagy még közvetlenebb módon: „Igazán sajnálom, de nem fogok tudni elmenni, mert aznapra már elígérkeztem egy másik rendezvényre. Azért remélem, hogy remekül fog sikerülni a programjuk!” Egy indiai számára mindhárom válasz üzenete a rendezvényen való megjelenés visszautasítása, így a lehetőségek közül mindig az adott kapcsolati konstelláció függvényében választanak.

A nyugati és az indiai kulturális rendszerek párhuzamos működése számos interkulturális konfliktust szül, melyek közül nyelvi szempontból a leggyakrabban az eltérő kommunikációs stílus választása. A kultúráközi kommunikáció szakirodalma az empirikus adatok ellenére az indiaiak interakcióit alapvetően az indirekt stílussal jellemzi, melyben a résztvevő felek önálló, független szereplőkként jelennek meg, akik nem kapcsolódnak egymáshoz. A fentebb idézett pszichológiai kutatások szerint az indiaiak kognitív folyamatainak fókuszában nem a környezetétől elszakított entitás áll, hanem a kontextus és annak az egyénre gyakorolt hatása. A kategóriákban gondolkodó nyugati kulturális rendszereket kötött szituációs normák irányítják. Ezzel szemben az indiai rendszer elasztikus, és egyik kiindulópontja a térségben évezredek óta megfigyelhető szélsőséges diverzitás. A nem nyugati perspektívából vizsgálódó szociológiai elméletek rávilágítanak, hogy az indiai társadalmi berendezkedés alapvetően eltér a nyugatitól, és benne a közösség nem egy csoportot jelent, hanem az egyén kapcsolati hálóját, amelyen belül a kategóriahatárok rugalmasan változhatnak. A kommunikáció szempontjából ennek az indiai interakciók relacionalista jellegében van a legnagyobb jelentősége, ugyanis a résztvevő felek egy folyamatosan változó kapcsolati mátrix szerint választják meg aktuális kifejezőmódjukat, amely a direkt és indirekt kommunikáció spektrumán igen különböző lehet. A viselkedési és kommunikációs normák nem a szituációhoz, hanem az interakcióban lévő felek közötti kapcsolat minőségéhez, valamint a közösségi hatóerő különbségéhez kötődik. Az indiai környezetben megfigyelhető helyzetek a nyugati szemlélő számára gyakran nehezen értelmezhetőek, mivel a nyugati kulturális közegben ugyanaz az esemény a szituációs normák miatt rendszerint azonos viselkedési mintákat és kommunikációs stílust eredményez, tehát a megfelelő viselkedés elsajátításához elegendő ezeknek a normáknak az ismerete. Indiában azonban egyazon esemény eltérő megnyilvánulásokat válthat ki attól függően, hogy kik vesznek részt az adott interakcióban, így a helyes viselkedés és kommunikáció megválasztása a kapcsolati mátrix folyamatos újraértékelését teszi szükségessé.

Bibliográfia

- Arisztotelész, Kategóriák. In: Uő, *Organon*. I. Ford. Rónafalvy Ödön–Szabó Miklós. Budapest, 1979, 13–65.
- Arisztotelész, Metafizika Z. Ford. Steiger Kornél. *Gond* 1/1 (1992) 125–157.
- Brown, Penelope–Levinson, Stephen C., *Politeness. Some Universals in Language Usage*. New York, 1987.
- Cardon, Peter W., A Critique of Hall's Contexting Model: A Meta-Analysis of Literature on Intercultural Business and Technical Communication. *Journal of Business and Technical Communication* 22/4 (2008) 399–428. <https://doi.org/10.1177/1050651908320361>
- Commisceo Global. *The Business Culture Complexity Index*, <https://www.commisceo-global.com/resources/bcci> (2025. február 10.).
- Fantini, Alvino E.–Smith, Elizabeth M., A Survey of Intercultural Communication Courses. *International Journal of Intercultural Relations* 21 (1997) 125–148. [https://doi.org/10.1016/S0147-1767\(96\)00041-7](https://doi.org/10.1016/S0147-1767(96)00041-7)
- Fei, Xiaotong, *From the Soil, the Foundations of Chinese Society. A Translation of Fei Xiaotong's Xiangtu Zhongguo*. Transl. by Hamilton, Gary G.–Wang, Zheng. Berkeley, 1992.
- Flood, Gavin, *An Introduction to Hinduism*. Cambridge, 1996.
- Hall, Edward T., *Beyond Culture*. New York, 1976.
- Hofstede, Geert, *Culture's Consequences. Comparing Values, Behaviors, Institutions, and Organizations Across Nations*. Thousand Oaks, 2001².
- International Monetary Fund Data Mapper – World Economic Outlook Database. <https://www.imf.org/external/datamapper/NGDPD@WEO/OEMDC/ADVEC/WEOWORLD> (2025. április 25.).
- Kapoor, Suraj–Hughes, Patrick C.–Baldwin, John R.–Blue, Janet, The Relationship of Individualism–Collectivism and Self-Construals to Communication Styles in India and the United States. *International Journal of Intercultural Relations* 27 (2003) 683–700. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2003.08.002>
- Kersten, Gregory–Vetschera, Rudolf–Koeszegi, Sabine, National Cultural Differences in the Use and Perception of Internet-Based NSS: Does High or Low Context Matter? *International Negotiation* 9 (2004) 79–109. <https://doi.org/10.1163/1571806041262070>
- Lewis, Richard D., *When Cultures Collide. Managing Successfully Across Cultures*. Helsinki, 2006³.
- Maddison, Angus, *The World Economy. A Millennial Perspective*. Paris, 2001.
- Milliken, Frances J.–Martins, Luis L., Searching for Common Threads: Understanding the Multiple Effects of Diversity in Organizational Groups. *The Academy of Management Review* 21/2 (1996) 402–433. <https://doi.org/10.2307/258667>
- Nisbett, Richard E.–Peng, Kaiping–Choi, Incheol–Norenzayan, Ara, Culture and Systems of Thought: Holistic Versus Analytic Cognition. *Psychological Review* 108/2 (2001) 291–310. <https://doi.org/10.1037/0033-295x.108.2.291>
- Nisbett, Richard E., *The Geography of Thought. How Asians and Westerners Think Differently... and Why*. New York, 2003.
- Nishimura, Shoji–Nevgi, Anne–Tella, Seppo, Communication Style and Cultural Features in High/Low Context Communication Cultures: A Case Study of Finland, Japan and India. In: *Subject-Didactic Symposium (2 February 2008)*. II. Ed. by Arto Kallioniemi. Helsinki, 2008, 783–796.
- Parlee, Mary B.–Rajagopal, Jayalakshmi, Sex Differences on the Embedded-Figures Test: A Cross-Cultural Comparison of College Students in India and in the United States. *Perceptual and Motor Skills* 39 (1974) 1311–1314. <https://doi.org/10.2466/pms.1974.39.3.1311>

- PricewaterhouseCoopers, *The World in 2050. The Long View. How Will the Global Economic Order Change by 2050?* <https://www.pwc.com/gx/en/world-2050/assets/pwc-the-world-in-2050-full-report-feb-2017.pdf> (2025. február 20.).
- Schmidt József, *Az ind filozófia*. Budapest, 1923.
- Shaban, Abdul-Khan, Shahbaz, Cultural Diversity, Human Capital, and Regional Economic Growth in India. *Regional Science Policy & Practice* 15/5 (2023) 973–991. <https://doi.org/10.1111/rsp3.12528>
- Witkin, Herman A.–Dyk, Ruth B.–Faterson, Helen F.–Goodenough, Donald R.–Karp, Samuel A., *Psychological Differentiation*. Potomac, 1974.
- Zaharna, Rhonda S., Beyond the Individualism–Collectivism Divide to Relationalism: Expliating Cultural Assumptions in the Concept of “Relationships”. *Communication Theory* 26 (2016) 190–211. <https://doi.org/10.1111/comt.12058>